

Opas lapsen sukupuolen kehityksestä huolestuneille vanhemmille

Joidenkin lasten sukupuolitavat poikkeavat valtavirrasta

Neljänteen ikävuoteen mennessä useimmat lapset osoittavat kiinnostusta tai taipumusta toimintaan ja käyttäytymiseen, joita pidetään tiettyyn sukupuoleen kuuluvina. Tällaisesta käyttäytymisestä puhutaan "sukupuolittuneena", koska tiettyyn sukupuoleen kuuluvat ihmiset suosivat sitä. Esimerkiksi pojat pitävät riehumisesta ja miespuolisten sankareiden jäljittelystä ja tytöt nukke- ja kotileikeistä. 5–6-vuotiaina lapsilla on jo vahva käsitys siitä, mikä on millekin sukupuolelle hyväksyttävää käytöstä.

Osa lapsista kuitenkin kehittyy toisin. Joidenkin lasten kiinnostuksen kohteet ovat tyypillisempiä toiselle sukupuolelle ja jotkut lapset haluavat näyttää ja käyttäytyä niin kuin kuuluisivat toiseen sukupuoleen. Esimerkiksi seitsenvuotias poika leikkii barbeilla kuvitellen, että hänellä on pitkät hiukset tai että hän on prinsessa. Kuusivuotias tyttöä kiinnostaa vain ulkona leikkiminen poikien kanssa, eikä hän halua pukeutua mihinkään muuhun kuin farkkuihin ja t-paitaan ja sanoo olevansa poika. Tällaista voi kutsua sukupuolisesti moninaiseksi käyttäytymiseksi ja sukupuolimoninaisiksi kiinnostuksen kohteiksi.

Sukupuolisella moninaisuudella ja sukupuolitotelemattomuudella viittaavat sellaisiin kiinnostuksen kohteisiin ja käyttäytymismalleihin, jotka ovat sukupuoliin liitettyjen kulttuuristen normien ulkopuolella. Sukupuolisesti moninaisilla lapsilla on vahvoja ja pysyväisluonteisia käyttäytymispiirteitä, joita yleisesti pidetään toiselle sukupuolelle kuuluvina. Joskus he hylkäävät omalle syntymäsukupuolelleen tyypillisen pukeutumisen ja hiustyylin. Sukupuolisella moninaisuudella ei tarkoiteta lapsia, jotka kiinnostuvat väliaikaisesti kokeilemaan toiselle sukupuolelle tyypillistä käyttäytymistä ja kiinnostuksen kohteita muutaman päivän tai viikon ajan.

Mikä on sukupuolisesti moninaista käyttäytymistä?

Sukupuolisesti moninaisen käytöksen piirteet tulevat usein ilmi 2–4-vuotiailla. Lapset, joilla on sukupuolisesti moninaisia piirteitä, tuovat niitä ilmi esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

Pojat voivat olla kiinnostuneita naisten vaatteista, kengistä, kampauksista ja meikeistä. He ottavat leikeissä naispuolisia rooleja ja samastuvat esimerkiksi pieneen merenneitoon tai satuprinsessoihin. He toivoisivat pitkiä hiuksia tai kuvittelevat itsensä pitkähiuksisiksi, pitävät tytöistä leikkikavereina, ja välttelevät riehumista ja joukkuepelejä. Muut saattavat kuvailla heitä helliksi, herkiksi, taiteellisiksi, kilteiksi, söpöiksi ja hellyydenkipeiksi. Poika saattaa ilmaista, että haluaisi olla tyttö tai väittää olevansa tyttö.

Tytöt saattavat vaatia oikeutta pukeutua poikien vaatteisiin ja leikata tukkansa lyhyeksi, ja kieltäytyä hameista, mekoista tai tyttöjen uimapuvuista. He saattavat kieltäytyä leikeistä, jotka liitetään tyttöyteen, ja pitää parempina sellaisia pelejä ja leikkejä joita pidetään sopivampina pojille, kuten supersankari- ja autoleikkejä. Nämä tytöt samastuvat miespuolisiin hahmoihin ja kieltäytyvät naispuolisten roolien ottamisesta leikissä. Tyttö saattaa esimerkiksi haluta olla kotileikissä isä. Tällaiset tytöt pitävät pojista leikkikavereina ja heitä kiinnostaa riehuminen ja kontaktilajit tai joukkuepelit. Tyttö saattaa kertoa, että haluaisi olla poika, ilmoittaa olevansa poika ja nauttia, jos joku pitää häntä poikana.

Käyttäytyminen, joka on ollut tavallista ennen koulun aloittamista, saattaa vähentyä kun lapsen kontaktit ikätovereihin lisääntyvät. Sukupuolimoninaisen käyttäytymisen väheneminen voi viitata siihen, että kasvava lapsi ryhtyy – ikätovereiltaan saamaansa kielteiseen palautteeseen nojaten – kätkemään tai välttämään tiettyjä käyttäytymismalleja sulautuakseen joukkoon.

Miksi sukupuolista moninaisuutta esiintyy?

Sukupuolinen monimuotoisuus ei ole uusi ilmiö. Sitä on esiintynyt läpi historian ja monissa eri kulttuureissa. Aikaisemmin lapsen kehityksen asiantuntijat uskoivat, että sukupuolelle ominainen tai sukupuolisesti moninainen käyttäytyminen oli seurausta lapsen kasvatuksesta. Nykyään asiantuntijat uskovat, että asiaan vaikuttaa myös biologinen tai geneettinen vaihtelu yksilöiden välillä. Toisin sanoen taipumus näihin käytöstyyppeihin on rakentunut aivoihin joko ennen syntymää tai pian syntymän jälkeen. Tietenkin kaikkien lasten täytyy opetella miehen ja naisen roolien yksittäiset ominaisuudet, vaikka jotkut lapset vaikuttavat olevan syntyjään lahjakkaampia ilmaisemaan joitain toisen sukupuolen roolipiirteitä. Jotkut asiantuntijat ovat nähneet sukupuolisen moninaisuuden kehityshäiriönä, mutta nykyään monien mielestä sukupuolisesti moninaiset lapset ovat yhtä tavallisia kuin vaikkapa vasenkätiset lapset. Sukupuolimoninaisuus on ominaisuus, yksilöllinen piirre.

Vaikka tiede ei ole pystynyt esittämään täsmällisiä syitä, tiedetään kuitenkin että sukupuolinen moninaisuus ei ole seurausta kasvatuksesta eikä lapsuusaikaisista tapahtumista kuten avioerosta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai muista traumaattisista kokemuksista. Sukupuolisesti moninaiset piirteet eivät myöskään ole lapsen oma valinta, aivan kuten eivät ole sukupuolelle ominaiset kiinnostuksen kohteet muille lapsille. Sukupuolisesti monimuotoisen käyttäytymisen taustalla ei myöskään ole tunne-elämän häiriöitä. Sen sijaan sukupuolimoninaiset lapset saattavat yhteiskunnallisten ennakkoluulojen takia kokea hyljeksintää, arvostelua tai kiusaamista, mikä voi johtaa sopeutumisongelmiin.

Mitä odottaa tulevaisuudelta?

Nuorena tai aikuisena lapsesi saattaa olla emotionaalisesti ja fyysisesti kiinnostunut joko toiseen, samaan tai kumpaan tahansa sukupuoleen kuuluvista ihmisistä. Vaikka kaikki kolme mahdollisuutta ovat avoinna, sukupuolisesti moninaisen taustan omaavilla pojilla tehty tutkimus osoittaa, että monet heistä ovat kiinnostuneita samaa sukupuolta olevasta kumppanista (eli he ovat seksuaaliselta suuntautumiseltaan homoja). Näistä pojista voi kasvaa olemukseltaan tavanomaisen maskuliinisia. Sukupuolisesti moninaiset tytöt tulevat aikuisina olemaan todennäköisesti heteroita tai biseksuaaleja.

Joissain harvoissa tapauksissa lapsen vahva kokemus toiseen sukupuoleen kuulumisesta kehittyy edelleen nuoruudessa ja aikuisiällä. Nämä ihmiset saattavat olla transihmisiä ja tuntee jatkuvaa epämukavuutta syntymänsukupuolen roolissa. Jotkut saattavat etsiä sukupuolen korjaushoitoihin, jotta täysi ja sujuva elämä omaksi koetussa sukupuoleessa olisi mahdollista. Osa transihmisistä ei samastu täysin kumpaankaan sukupuoleen.

Lapsen näkemys itsestään

Hyvä itsetunto on lapsen elämänhallinnan kannalta elintärkeä. Ympäristön ennakkoluulot ja niistä kumpuavat vihamieliset teot voivat tuottaa tuskaa sukupuolisesti moninaisille lapsille tehden heidän itsetuntonsa kehittymisestä tarpeettoman haastavaa. Ilman vanhempiensa tukea lapsi saattaa kokea, että hän on ansainnut saamansa ennakkoluuloisen kohtelun. Lapsesta välittävä ja lasta tukeva vanhemmuus on avaintekijä suojeltaessa lasta tällaisilta seurauksilta.

Tytöillä, joiden tavat tai kiinnostuksen kohteet ovat perinteisesti mieheyteen liitettyjä, on yleisesti ottaen vahvempi itsetunto kuin sellaisilla pojilla, joilla on perinteisesti naisellisina pidettyjä kiinnostuksen kohteita tai tapoja. Tämä saattaa johtua siitä, että tyttöjen miehekkäitä kiinnostusten kohteita pidetään sosiaalisesti hyväksyttävämpinä kuin poikien kiinnostusta naisellisina pidettyihin asioihin.

Voiko lapsi muuttua?

5–6-vuotiaina lapsiin alkavat vaikuttaa ulkoiset yhdenmukaistamispaineeet ja he saattavat sopeuttaa käyttöstään julkisilla paikoilla sulautuakseen joukkoon. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että lapsi olisi pohjimmiltaan muuttunut. Sukupuoliominaisten tai sukupuolimoninaisten piirteiden takana olevaa syytä eivät voi muuttaa vanhemmat, opettajat, valmentajat tai terapeutit. Vaikka lapsi muuttaisikin käyttöstään vanhempien tai yhteisön painostuksen edessä, muutokset voivat olla hyvin pinnallisia eivätkä välttämättä heijasta lapsen todellisia tunteita. Lapsen painostaminen ja nolaaminen aiheuttaa vahinkoa lapsen itsetunnolle ja itseluottamukselle. Transtukipiste vastustaa sellaisia lapsenkasvatusmenetelmiä ja terapeioita jotka perustuvat lapsen käytöksen pakottamiseen pojan tai tytön stereotyyppioita vastaaviksi.

Kuinka voin auttaa lastani?

1. **Rakasta lastasi sellaisena kuin hän on.** Niin kuin muutkin lapset, lapsesi tarvitsee rakkautta, hyväksyntää, ymmärtämistä ja tukea. Lapset, joilla on sukupuolimoninaisia piirteitä, tarvitsevat näitä joskus aivan erityisesti. Mitä kriittisemmin yhteiskunta ja kaveripiiri suhtautuvat lapsiin, sitä tärkeämpää heille on saada tukea ja hyväksyntää perheeltä.
2. **Kyseenalaista vanhat oletukset.** Älä automaattisesti hyväksy perinteisinä pidettyjä oletuksia sukupuolirooleista ja seksuaalisesta suuntautumisesta. Opi erottamaan yhteiskunnan ennakkoluulot sinun rakkaudestasi lastasi kohtaan. Älä anna toisten ihmisten mielipiteiden oikeasta ja väärästä erottaa sinua lapsestasi.
3. **Luo lapsellesi turvallinen elintila.** Lapset ovat mukautuvampia ja vastaanottavaisempia, kun he tuntevat että vanhemmat ovat heidän puolellaan. Kerro lapsellesi rakastavasi tätä ehtoitta. Anna myös muiden ymmärtää, että rakastat lastasi sellaisena kuin hän on ja anna lapsesi ymmärtää että tuet häntä. Monet lapset, joilla on sukupuolisesti moninaisia piirteitä, kohtaavat sosiaalista eristämistä tai kiusaamista. Sinä ja koti saatatte olla lapselle ainoa turvapaikka. Jos näin on, rohkaise lasta olemaan oma itsensä kotona. Luo hyväksynnän ilmapiiri, jossa lapsi voi ilmaista itseään vapaasti.
4. **Etsi sosiaalisesti hyväksyttäviä harrastuksia.** Rohkaise lastasi löytämään harrastuksia, jotka toisaalta vastaavat hänen mielenkiinnon kohteitaan ja toisaalta auttavat sopeutumaan yhteisöön. Pojille tällaisia voivat olla esimerkiksi voimistelu, uinti, tietokoneet tai teatteri ja tytöille vaikkapa joukkueurheilu tai retkeily. Muista rohkaista lasta sellaisiin harrastuksiin, jotka kiinnostavat häntä itseään.
5. **Valtaista lasta.** Puhu lapsesi kanssa siitä, että on olemassa erilaisia tapoja olla tyttö tai poika. Rohkaise yksilöllisyyteen ja vältä sellaisia lauseita kuin "vain tytöt leikkivät nukeilla" ja "pojat tykkäävät palloleikeistä mutta tytöt eivät". Kerro sen sijaan, että vaikka suurin osa pojista ei ole kiinnostunut nukeista, jotkut pitävät niistä ja se on ihan hyväksyttävää! Sama tytöille: eivät kaikki tytöt halua leikkiä äitiä, jotkut tytöt haluavat leikkiä isää tai sotilasta.
6. **Puhu avoimesti ja tyynesti sukupuolisesta moninaisuudesta.** Muistuta lapsellesi, että hän on erilainen myönteisessä mielessä. Puhu lapsen kanssa siitä, miltä tuntuu olla erilainen. Sukupuoleltaan moninaiset aikuiset, jotka muistelevat omaa lapsuuttaan, muistavat usein erilaisuuden tunteeseen liittyneen häpeän. Auta lastasi ymmärtämään, että vaikeivät kaikki ymmärtäisi tai rohkaisisi heitä, erilaisista asioista pitämistä ei tarvitse hävetä. Kuuntele lastasi arvostelematta. Ollakseen avoin sinun kanssasi lapsesi tarvitsee tunteen ymmärretyksi tulemisesta.
7. **Etsi tuen lähteitä.** Esittele lapsellesi sellaisia kirjoja ja videoita, joissa on esillä sukupuoliroolien ja seksuaalisen suuntautumisen kirjoja. Pidä näitä kotonasi ja pyydä, että niitä hankitaan esimerkiksi koulun kirjastoon. Jos lapsesi toveripiiri hyljeksii häntä, tee selväksi ettei se ole hänen vikansa. Kerro lapsellesi, että hän löytää varmasti myöhemmin ystäviä, joiden kanssa jakaa kiinnostuksen kohteita. Pidä yhteyttä sellaisiin perheisiin, jotka hyväksyvät ja arvostavat ihmisten moninaisuutta ja yksilöllisyyttä.
8. **Puhu muille läheisille.** Ota sisarukset mukaan keskusteluihin sukupuolisesta moninaisuudesta aina kuin mahdollista. Heillä saattaa olla vaikeuksia hyväksyä veli tai sisar, jolla on sukupuolisesti moninaisia tapoja tai kiinnostuksen kohteita; he voivat tuntea itsensä nolatuiksi tai ruveta kiusantekijöiksi. Tilanne on haaste myös heille, ja he tarvitsevat sinun apuasi heidän omien tunteittensa ymmärtämisessä. Tilanne voi olla haaste myös muille perheenjäsenille. Puhu sukulaisille, lastenhoitajille ja perheystävälle. Anna heille tietoa lapsesi tarpeista ja omista odotuksistasi. Voit myös antaa tämän esitteen lapsen elämässä tärkeille aikuisille.

9. **Valmenna lastasi kiusaamisen varalle.** Selitä lapsellesi, että hän saattaa kohdata arvostelua tai kiusaamista ja kysy häneltä miltä tämä tuntuu. Kysy, millaiset asiat saisivat hänet tuntemaan olonsa turvallisemmaksi ja rohkaise lastasi pyytämään tarvittaessa apua sinulta tai muilta vastuussa olevilta aikuisilta. Anna lapsesi tietää, ettei hän ansaitse tulla loukatuksi. Rohkaise lastasi kertomaan, onko hän joutunut kiusaamisen kohteeksi. Ota asia puheeksi aika ajoin. Lapset saattavat pelätä tai häpeillä kertoa kiusatuksi tulemisesta. On hyvä jos lapsi itse kertoo kiusaamisesta, mutta älä odota että lapsi aina kertoisi. Ole myös tarkka sellaisten merkkien suhteen, jotka kertovat lapsesi olevan mahdollisesti pulassa. Tällaisia merkkejä voivat olla esimerkiksi haluttomuus lähteä kouluun tai ulos, kivuista ja särystä valittaminen ja ylenpalttinen itkeminen.
10. **Ole lapsesi puolella.** Saatat haluta ennakoita ongelmia ja puhua koulussa ennen kuin kuulet niistä. Puhu lapsesi koulun opettajille, rehtorille tai koulukuraattorille ja pyydä heidän apuaan sellaisen ilmapiirin luomisessa jossa lapsesi on suojassa asiattomalta käytökseltä. Vaadi nollatoleranssia kiusaamisen suhteen. Älä odota että koulussa automaattisesti ymmärrettäisiin sukupuolista moninaisuutta; joudut ehkä valistamaan koulun henkilökuntaa. Joskus koulun ilmapiiri on sellainen, että on pakko miettiä koulun vaihtamista.

Vältettäviä salakareja

1. **Vältä syyllisen etsimistä.** Älä syytä lastasi, itseäsi tai puolisoasi. Lapsesi sukupuolinen moninaisuus on sisäistä eikä sitä voi kytkeä pois päältä. Syyllisyyden tunteisiin, syyllisten etsimiseen ja lapsen väkisin muuttamiseen keskittyminen voi tarkoittaa sitä, että jäät paitsi vanhemmuuden ilosta etkä näe miten ihmeellinen ja hieno lapsi sinulla on. Lapsellasi on sama tarve itseilmaisuuksiin kuin muillakin lapsilla. Se, että lapsesi on kiinnostunut enemmän toiselle sukupuolelle tyypillisistä asioista, ei ole tottelemattomuutta. Lapsi vain seuraa vaistojaan.
2. **Älä painosta lastasi muuttumaan.** Vältä sellaisia tekoja, joiden tarkoituksena on lapsen muuttaminen. Lapset saavat ruveta salaamaan tekemisiään ja tuntemuksiaan tuomitsevilta vanhemmilta koska haluavat olla vanhempiansa hyväksymiä ja rakastamia, mutta se ei tarkoita että lapsen kiinnostuksen kohteet olisivat muuttuneet. Itse asiassa tämä opettaa lapselle, että on elettävä valheessa tullakseen hyväksytyksi. Älä vertaile lastasi kriittisesti tämän sisarukseen tai toiseen lapseen; se voi vahingoittaa molempia lapsia.
3. **Älä syytä uhria.** Älä lakaise kiusaamista maton alle tai väitä lapsellesi, että se on hinta joka pitää maksaa erilaisuudesta. Älä vastuuta lastasi toisten ihmisten suvaitsemattomuudesta. Sukupuolinen moninaisuus ei oikeuta kiusaamiseen. Kiusaaminen ei koskaan ole hyväksyttävää. Se on pelkurimaista käytöstä, johon vain kiusaaja on syyllinen. Puhu tapahtuneesta ja auta lasta ymmärtämään miksi se on väärin.

Miten tulen toimeen omien tunteideni kanssa?

1. **Erittele tunteitasi ja opi hyväksymään lapsesi.** Sinä ja muut perheenjäsenet saatatte tuntea häpeää tai vaivautuneisuutta lapsesi käytöksestä. Alkuvaiheessa tämä on tavallista. Ota aikaa selvittääkseen mistä tunteesi kumpuavat. Saatat joutua säätämään kuvaa unelmiesi vanhemmuudesta tai perheestä. Tällaisissa muutoksissa voit tuntea myös menetykseen liittyviä tunteita, tosiasioiden kieltämistä, vihaa tai epätoivoa. Nämä tunteet ovat prosessia, joka vie kohti hyväksymistä. Tilanteen hyväksytyäsi voit tukea lapsesi erityislaatuisuutta.
2. **Etsi tukea.** Uudella tavalla vanhempana toimiminen saattaa olla haasteellista. Avun pyytäminen on viisas päätös sinulle, lapsellesi ja koko perheelle. Jos tunnet liikaa stressiä, huolten kasautumista, univaikeuksia, ahdistumista tai ärtyneisyyttä, älä epäröi pyytää ammattiapua.

Joskus vanhemmat saattavat olla keskenään eri mieltä sukupuolisesti moninaisen lapsen kasvatuksesta. Jos näin on, hakeutukaa neuvontaan, jossa ulkopuolinen ammattilainen toimii välittäjänä teidän kantojenne välillä. Neuvonta helpottaa kommunikaatiota tarjotessaan turvallisen ja puolueettoman maaperän tunteista ja erimielisyyksistä puhumiselle. Ikävä kyllä aina ei ole helppoa löytää tukea. Muista, ettet ole yksin, eikä lapsesikaan ole yksin. Älä lannistu jos et löydä lähipiiristä perheitä, jotka ovat samassa tilanteessa kuin oma perheesi. Harkitse vanhempien vertaistukiryhmään liittymistä tai sellaisen perustamista, tai liity internetissä toimiviin keskusteluryhmiin. Monet kaltaisesi vanhemmat ovat havainneet vertaistukiryhmät hyödyllisiksi.

Mistä tiedän, tarvitseeko lapseni ammattiapua?

Etsi ammattiapua jos lapsesi muuttuu ahdistuneeksi, masentuneeksi, kiukkuseksi tai levottomaksi, vaikka yrität tukea häntä. Jos lapsesi osoittaa merkkejä itsetuhoisesta käytöksestä, hae ammattiapua välittömästi. Voi olla hyödyllistä etsiä lähestymismalleja, jotka opettavat lasta selviytymään kiusaamistilanteissa. Lapset, jotka ovat hyvin ujoja tai joiden on vaikea rakentaa ystävyysuhteita, saattavat hyötyä sosiaalsiin taitoihin liittyvästä valmentamisesta.

Miten tunnistaa oikeanlainen ammattiapu?

Vaikka terapeutilla olisi muiden lapsuuden ongelmien käsittelyyn liittyvää osaamista, ei hänellä välttämättä kuitenkaan ole osaamista kohdata sukupuolista moninaisuutta, joten ole valistunut asiakas ja valitse terapeutti hyvin. On vaaran merkki, jos terapeutti näyttää keskittyvän lapsen käytökseen ongelmana ytimenä eikä auta lasta tulemaan toimeen suvaitsemattomuuden ja ennakkoluulojen kanssa. Aiemmin ammattiauttajat diagnosoivat sukupuolimoninaiset lapset käsitteellä "sukupuoli-identiteetin häiriö". Tämä lähestymistapa on väärä, koska se antaa ymmärtää että nämä lapset kärsisivät mielenterveyden häiriöstä. Jotkut terapeutit ovat myös suositelleet tekniikkoja sukupuolisesti monimuotoisen käyttäytymisen muuttamiseksi. Tällaisia vanhentuneita lähestymistapoja on syytä välttää.

Kysy mahdollisilta terapeuteilta, miten he suhtautuvat sukupuoliseen moninaisuuteen. Kysy heidän aikaisemmista kokemuksistaan tällaisten lasten hoitamisesta. Keskustele heidän kanssaan siitä, mitä olet tästä esitteestä oppinut. Jos etsit terapiaa lapsellesi, varmista että myös vanhemmat saavat tukea ja ohjausta. Huolestu, jos käynneillä tavataan vain lasta eikä sinulle anneta ohjeita vanhemmuuteen tai ideoita siitä, miten voit auttaa lastasi ja perhettäsi.

© Transtukupiste

Käännös oppaasta "If You Are Concerned About Your Child's Gender Behaviors. A Guide for Parents". Outreach Program for Children with Gender-variant Behaviors and Their Families. Children's National Medical Centre, Washington. D.C. Opas on käännetty tekijöiden luvalla Transtukupisteen käyttöön yhtenäisenä kokonaisuutena.